

ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ БІЛОРУСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ГРУДНІ 1918 – ЛЮТОМУ 1920 РОКІВ

Панасюк О.П.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

В статті досліджено політичний аспект становлення Білоруської Народної Республіки в кін. 1918- поч. 1920 рр. Звернуто увагу на становище Ради БНР та Ради Народних Міністрів в нових геополітичних умовах. Визначено основні напрямки міжнародної політики. Проаналізовано литовський та польський вектори білоруської політики. З'ясовано, що Польська та Литовська республіки йшли на співпрацю з білорусами через власні територіальні та політичні інтереси. Окремо звернуто увагу на причини розколу в Раді Білоруської Народної Республіки.

Ключові слова: Білоруська Народна Республіка, Литва, Польща, міжнародне визнання, незалежність, Рада Народних Міністрів.

Постановка проблеми. Проголошення Білоруської Народної Республіки стало одним з етапів білоруського державотворення у 1918 р. Період 1918-1920 рр. був доволі складним для побудови власної національної білоруської держави. В цей час доля Білорусі залежала більше від Радянської Росії, Польщі та Литви, ніж від самих білорусів. Складність полягала в тому, що БНР не була повноправним суб'єктом міжнародних відносин, тому прагнення білоруських політичних кіл налагодити міжнародні відносини були малоефективними.

Проблема становлення білоруської державності в українській історичній науці належить до мало досліджених сторінок історії слов'янських народів. Вивчення цього процесу в білорусів має велике науково-пізнавальне, історико-теоретичне і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історичній науці над проблемою білоруського державотворення працювали Мартиненко В., Панько О та Стрикун І. Важливе значення мають праці білоруських істориків: Лошкарєва І. [2], Круталевича В. [5]. Разом з тим цінними є свідчення очевидців та активних державних діячів тогочасних подій, таких як: Воронко Я. [3], Луцкевич А. [7, 9, 11], Турук [13]. Серед польських істориків відмітимо ґрунтовні праці Латишонка О. [6], Михалюк Д. [4]. У своїх роботах автори опираються на фактологічний матеріал, відтворюють діяльність Ради БНР в галузі державної політики. Дають не упереджену оцінку державотворчих процесів.

Мета статті. Головною метою наукової розвідки є висвітлення політичного становища Білоруської Народної Республіки наприкінці 1918 р. поч. 1920 р. в контексті тогочасної європейської політики.

Виклад основного матеріалу. Незалежність Білоруської Народної Республіки (БНР) було проголошено 25 березня 1918 р. прийняттям Третьої Статутної грамоти [1]. В той час керівництво БНР змушене було працювати в руслі німецької політики, позаяк територія Білорусі була окупована німецькими військами. Становлення Білоруської Народної Республіки у 1918 р. проходило в складних умовах: діяльність Народного Секретаріату (НС) не виходила за рамки норм дозволених окупаційним режимом та конвенцій про правила та звичай ведення війни. Проте, німці передали в компетенцію БНР торгівлю, промисловість, соціальне забезпечення, культуру. Водночас слід наголосити на непевності міжнародного становища БНР. Незалежність Білорусі не була визнана ні Німеччиною, ні Радянською Росією, від яких наприкінці 1918 р. залежало майбутнє країни. Білоруську Народну Республіку радянська влада оголосила поза законом, а її керівництво ворогами народу.

В листопаді 1918 р. було сформовано новий білоруський уряд – Раду Народних Міністрів. В період з листопада 1918 р. по березень 1920 р. новосформований уряд очолював А. Луцкевич. Діяльність Ради Народних Міністрів в цей час проходила у несприятливих для БНР умовах. У листопаді 1918 р. змінилась міжнародна ситуація: Німеччина підписала акт про капітуляцію. В цих умовах німецькі війська почали залишати територію Білорусі. Одночасно з відходом німців з території Білорусі, розпочався наступ радянських військ. 3 грудня 1918 р. органи БНР переїхали у Вільно [2, с. 31]. У Вільно духовним центром білорусів була Віленська Білоруська Рада. Вона встановила зв'язок із Литовською Тарибою, адже частина білоруських земель увійшла в склад Литовської республіки, відтак Західна Білорусь та частина Полісся проголошувались автономією [2, с. 32]. Згідно з договором, Віленська Білоруська Рада мала в Литовській Тарибі шість своїх представників, а один із членів Ради Народних Міністрів БНР увійшов в литовський уряд на посаду міністра білоруських справ. Очолив вказане міністерство активний діяч білоруського національного руху Я. Воронко. Водночас робилась спроба створення білоруського війська: генерал К. Кондратович обіймав посаду віце-міністра військових справ та отримав право формування білоруських військ. На думку І. Лошкарєва, Литва зробила такий крок через те, що формування литовської армії відставало від політичних амбіцій, а поява навіть одного білоруського полку могла радикально змінити ситуацію в литовських збройних силах [2].

Білорусько-литовське співробітництво фактично було встановлене з моменту виїзду білоруського уряду з Мінська. За свідченнями Я. Воронка уряд БНР покинувши Мінськ, не розпочав повноцінної своєї роботи у Вільно. Проте, праця білоруського уряду в цей час була направлена на міжнародну арену [3, с. 12]. Неоднозначним було і відношення Литви щодо БНР та її керівництва. Треба додати, що литовський уряд не визнав уряду БНР і практично не співпрацював із ним [4, с. 86]. Щодо Віленської Білоруської Ради, то в даному випадку литовський уряд відносився до неї, як до представництва Віленщини та Гродненщини, відмежованої від уряду БНР. На їхню думку Віленська Білоруська Рада, уклавши угоду, погодилася на вхід обох губерній до складу Литви, а місцеві білоруси, як національна меншина, підтримували політику литовського уряду [4, с. 87]. Про федерацію Литви та Білорусі в їх етнічних кордонах не було мови.

27 грудня 1918 р. напередодні наступу більшовиків на Вільно, Рада та уряд БНР переїхали у Гродно, де перебували до квітня 1919 р. На території Грод-

ненщини затримувались німецькі війська. Згідно з домовленостями з литовським урядом, тут створювалася білоруська адміністрація: повітові управи, міліція, губернське правління [5, с. 307]. Водночас виникли 3 білоруські культурні організації «Беларуская хатка», «Лучына», «Бацькаўшчына», 6 газет «Беларускі народ», «Бацькаўшчына», «Родны край», «Беларусь», «Голас Гародня», «Зорка» [6, с. 74-75].

Слід зазначити, що в Гродно почались політичні розбіжності між представниками білоруського політичного руху, точніше сказати між Білоруським комітетом м. Гродна, створеного у вересні 1918 р. за розпорядженням Віленської Білоруської Ради, і міністерством білоруських справ Литовської Республіки. Тобто політичні чвари почались між А. Луцкевичем та Я. Воронком [2]. А. Луцкевич бачив своє головне завдання в тому, щоб продовжити боротьбу за національні ідеали, скласти план подальших дій, консолідувати сили. Як свідчив тоді А. Луцкевич «...Я. Воронко працює не для білоруської справи, а для своєї кар'єри.» [7].

Важливим питанням було створення білоруських військових формувань. Так, генерал К. Кондратович почав організацію національної армії, проектна чисельність якої передбачала 10 тисяч військових. Спочатку планувалося створити два білоруських полки. Відмітимо, що такі починання погоджувались з литовською стороною [8, 29]. 29 січня 1919 р. литовський міністр білоруських справ Я. Воронко оголосив про мобілізацію офіцерів на Гродненщині, а контроль за виконанням доручив білоруському коменданту Гродна капітану Н. Демидову. В результаті в середині лютого 1919 р. під його командуванням перебувало 80 офіцерів і 63 солдати. За підтримки литовської влади в березні вдалося набрати перший Білоруський піхотний полк та Спеціальний батальйон Гродненської комендатури. У Ковно була сформована Добровольча білоруська рота, яку 12 квітня перейменували в 5-у роту першого Білоруського піхотного полку [6, с. 76-77].

На початку 1919 р. польські прагнення включити Гродненщину та Віленщину до складу Другої Речі Посполитої стали активнішими. Поляки чинили спротив проти намірів білорусів створити власні військові формування. Приміром, у Вільно було оголошено мобілізацію чоловічого населення віком від 17 років у польську армію. Ці заходи суперечили ідеям А. Луцкевича і він направив ноту протесту польському уряду [9, с. 219]. В січні 1919 р. Рада Народних Міністрів БНР звернулася до дипломатичних представництв США, Англії, Франції та Італії з проханням не допустити розділу Білорусі між її сусідами. Білоруські політики прагнули переконати західні країни в тому, що створення білоруської держави відповідає їхнім інтересам у боротьбі проти радянського режиму. Також наголошували, що включення білоруських земель до складу Польщі посилить симпатії білоруського населення до більшовиків.

У квітні 1919 р. А. Луцкевич та його прибічники покидають територію Гродненщини. Новим місцем зборів білоруських діячів став Берлін. На нашу думку, столиця Німеччини була обрана не випадково. В одному із берлінських банків знаходились виділені Україною для БНР кошти. Разом з тим, німецька влада співчутливо ставилась до «білоруського питання» [5, с. 311]. В Берліні було сформовано делегацію БНР для участі в Паризькій мирній конференції. До неї увійшли: А. Луцкевич, генерал К. Кондратов, Е. Ладнов. Було підготовлено меморандум на ім'я голови Паризької конференції, в якому обґрунтовувалось право білорусів на незалежну державу. Делегація БНР виїхала в

Париж тільки навесні 1919 р. тоді, коли отримали позичені Україною кошти [10]. Прямуючи в Париж А. Луцкевич у Празі зустрівся з Т. Масариком, проте бажаного визнання БНР не отримав [11].

Делегація докладала немало зусиль, щоб меморандум БНР попав на сторінки преси. Документ був вручений ряду представників європейських держав, послам США та Англії. Однак білоруським представникам не вдалося переконати західноєвропейські держави у визнанні незалежності Білорусі.

В Парижі відбулась зустріч А. Луцкевича з міністром закордонних справ в уряді А. Колчака, С. Сазоновим, який пропонував автономію народів в Росії. Відповідно, білорусам пропонувалось підтримати його ідею. А. Луцкевич не міг прийняти проекту С. Сазонова, оскільки він не був прихильником федерації з Росією. Проте теоретично А. Луцкевич розглядав таку можливість. Якби до цього дійшло, Росія повинна була б бути демократичною державою, її ставлення до Білорусі мало б бути рівним і партнерським [4, с. 86]. За свідченням В. Круталевича, делегація БНР підписала декларацію протесту проти визнання Колчака керівником Росії [5, с. 312].

В Парижі в кінці липня 1919 р. відбулася зустріч А. Луцкевича з прем'єр-міністром Польщі І. Падаревським. Під час зустрічі останній мав запропонувати проект федерації Польщі та Білорусі. А. Луцкевич неохоче розглядав даний проект, і вважав, що федерація могла б бути можлива після виконання певних умов. По-перше, мав зберегтись принцип державної рівності Білорусі й Польщі, по-друге, Віленщина та Гродненщина мала бути частиною БНР і по-третє, до складу БНР мала б увійти і східна частина Білорусі [4, с. 87].

Зазначимо, що виконання вказаних умов було практично нереальним. Обидві польські концепції східного кордону Другої Речі Посполитої – інкорпораційна та федеративна передбачали приєднання Віленщини та Гродненщини до складу Польщі. Такі умови були неприйнятними для жодного білоруського національного діяча. Відмітимо, на той час питанням польської східної політики займався Юзеф Пілсудський, який вважав, що білоруська держава може виникнути лише на теренах Східної Білорусі. Як відомо на цих теренах була проголошена Білоруська Соціалістична Радянська Республіка.

Білоруська Народна Республіка, попри всі зусилля, не отримала чіткого визнання з боку Польщі, але було дозволено діяти білоруській дипломатичній місії у Варшаві. В березні 1919 р. із білоруським питанням знайомився представник американської продовольчої місії Рос, який прибув в Гродно [5, с. 315]. В той же час, з білоруськими діячами зустрівся представник англійського уряду Г. Ватсон. Проте вказані перемовини не дали бажаних результатів.

Восени 1919 р. дещо змінюється ставлення польських політичних кіл до Ради БНР. 22 жовтня 1919 р. Ю. Пілсудський підписує декрет про створення Білоруської військової комісії. Завдання комісії полягало в організації білоруського війська для боротьби з Радянською Росією. Зазначимо, підписання декрету змінило погляди в окремих діячів білоруського національного руху. Частина Ради вбачала в цьому декреті запоруку створення вільної, незалежної Білорусі.

У грудні 1919 р. польська влада дозволила провести в Мінську сесію Ради БНР. Сесія відкрилась 12 грудня 1919 р. На першому засіданні Ради виникли ідейні розбіжності серед її членів, що спровокували її розкол. Варто наголосити, що причиною розколу була несприятлива для БНР міжнародна

політична кон'юнктура, яка спровокувала звинувачення на адресу обраного урядом напрямку дій. Водночас, переговори А. Луцкевича з І. Падеревським і Ю. Пілсудським були визнані білоруськими есерами і соціал-федералістами, які негативно ставилися до співпраці з Польщею, зрадою білоруських національних інтересів. Також важливою підставою розколу білоруського національного політикуму було те, що есери П. Бодунова і Я. Мамонько, в листопаді 1919 р. без відома А. Луцкевича підписали в Смоленську таємний договір про співпрацю з російськими більшовиками [4, с. 88]

Таким чином, 13 грудня 1919 р. більшість Ради підтвердила положення Статутної грамоти від 25 березня 1918 р. та створила Народну Раду, у президію якої увійшли П. Бодунова, В. Захарко, та ін. Сформувати новий кабінет міністрів було доручено В. Ластовському. В новий уряд увійшла частина попереднього уряду: О. Цвікевич, Е. Ладнов та ін. меншість Ради БНР організувала Найвищу (Верховну) Раду [12] і обрала її президію в складі І. Середи, С. Рак-Михайловського та підтвердила повноваження уряду А. Луцкевича [13, с. 56]. Практично виникло «двовладдя», оскільки існувало дві ради та два уряди. Розкол Ради свідчив про протиріччя та кризу в білоруському національному русі. А. Луцкевич намагався працювати як прем'єр, однак 28 лютого 1920 р. подав у відставку. Роботу продовжив уряд Вацлава Ластовського.

Висновки і пропозиції. Таким чином політичне становище Білоруської Народної Республіки періоду грудня 1918 р. – лютого 1920 р. було не-

стабільним. Основним завданням Ради БНР в цей час було досягнення визнання незалежності з боку міжнародного співтовариства. Однак, світова політика виключала існування суверенної Білорусі. Така ситуація спонукала керівництво БНР до пошуку держави-протектора. Першочергово, на думку білоруських політичних кіл, такою державою-протектором була Німеччина. Однак, німецькі кола відкидали ідею незалежної Білорусі. Тому, на наш погляд розглядати Німеччину, як країну-протектора БНР розглядати можна лише з певною долею умовності. З відступом німецьких військ уряд та Рада БНР змушені були покинути Мінськ та шукати нових міждержавних контактів. На даному етапі погляди білоруських діячів було звернуто на Литву. Однак відносини між Литвою та БНР також були неоднозначними. З одного боку Литовська Тариба не визнала незалежність Білорусі та ставилась до прагнень білорусів негативно. З іншого боку, прагнення білоруських діячів налагодити білорусько-литовських взаємини литовські лідери хотіли використати у своїх цілях.

З включенням частини білоруських земель у сферу інтересів Польщі змінюється політична ситуація БНР. Перемовини керівництва уряду БНР та Другої Речі Посполитої про можливий варіант федеративної співпраці спричинили політичну кризу в середині Ради Білоруської Народної Республіки. Білоруський національний рух розділився, причиною цього стало відсутність єдиного концептуального підходу стосовно майбутнього Білоруської держави.

Список літератури:

1. III Устауная Грамата Рады Беларускай Народнай Рэспублікі // Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі (далі АБНР) / ред. С. Шупа. – Вільня; Нью-Ўрк; Менск; Прага, 1998. – Т. 1. – № 130. – С. 62-63.
2. Лошкарев И. Д. Гродненский период БНР: истоки, стратегическая обстановка, организация белорусских войск / И. Д. Лошкарев // Вопросы исторической науки: материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, январь 2012 г.). – М.: Ваш полиграфический партнер, 2012. – С. 31-34.
3. Варанко Я. Беларускі рух ад 1917 до 1920 году. Кароткі агляд / Я. Варанко. – Коўна, 1920. – 29 с.
4. Міхалюк Д. Чатыры ўрады БНР на міжнароднай арэне ў 1918–1920 гг. / Д. Міхалюк // Беларусь і беларусы сярод суседзяў: гістарычныя стэрэатыпы і палітычныя канструкты: Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі / ред. кол. А. Лагвінец, Т. Суліцкая. – Варшава. – С. 78-91
5. Круталевич В. История Беларуси: становление национальной державности (1917-1921 гг.) // В. Круталевич. – Мн.: ИООО «Право и экономика», 2003. – 585 с.
6. Латышонак А. Жоўнеры БНР / А. Латышонак. – Беласток: Беларускае Гістарычнае Таварыства. Інстытут беларусістыкі Вільня, 2009. – 366 с.
7. Луцкевіч А. Дзеньнік / А. Луцкевіч // Польшча. – 1991. – № 5. – С. 170.
8. Лаўрэш Л. Міністр Беларускай Народнай Рэспублікі генерал ад інфантэрыі Кіпрыян Кандратовіч. Біяграфічны нарыс. – Ліда, 2007 / – 176 с.
9. Луцкевіч А. Дзеньнік / А. Луцкевіч // Польшча. – 1991. – № 4. – С. 205-225.
10. Пратакол паседжаньня Рады Народных Міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі за 21.03.1919 // АБНР / ред. С. Шупа. – Вільня; Нью-Ўрк; Менск; Прага, 1998. – Т. 1. – № 1187. – С. 336.
11. Лісты Антона Луцкевіча з часу Парыжскай мірнай канферэнцыі / ред. Р. Лазько // Arche-Пачатак, 2006. – № 10. – С. 63-64.
12. Ліст А., Луцкевіча К. Езавітаму за 13.01.1920 АБНР / ред. С. Шупа. – Вільня; Нью-Ўрк; Менск; Прага, 1998. – Т. 1. – № 11700. – С. 599.
13. Турук Ф. Белорусское движение. Очерк истории национального и революционного движения белорусов / Ф. Турук. – М., 1921. – 134 с.

Панасюк А.П.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БЕЛОРУССКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ДЕКАБРЕ 1918 – ФЕВРАЛЕ 1920 ГОДОВ

Аннотация

В статье исследовано политический аспект становления Белорусской Народной Республики в конце 1918 г. – начале 1920 г. Обращено внимание на положение Рады БНР и Совета Народных Министров в новых геополитических условиях. Определены основные направления международной политики. Проанализированы литовский и польский векторы белорусской внешней политики. Выяснено, что Польское и Литовское государства шли на сотрудничество с белорусами через собственные территориальные и политические интересы. Отдельно обращено внимание на причины раскола в Раде Белорусской Народной Республики.

Ключевые слова: Белорусская Народная Республика, Литва, Польша, международное признание, независимость, Совет Народных Министров.

Panasyuk O.P

Eastern European National University named after Lesia Ukrainka

POLITICAL SITUATION BELARUSIAN PEOPL'S REPUBLIC IN DECEMBER 1918 – FEBRUARY 1920

Summary

The paper investigates the political aspect of the formation of the Belarussian People's Republic in 1918- early. 1920. Attention is paid to the situation of BPR and the Council of People's Ministers in the new geopolitical conditions. Described the main directions of international politics. Analyzed Lithuanian and Polish vectors Belarussian foreign policy. It was found that Polish and Lithuanian republic were to cooperate with Belarus over their territorial and political interests. Separately drawn attention to the causes of the split in the Council of the Belarussian People's Republic.

Keywords: Belarussian People's Republic, Lithuania, Poland, international recognition independence, the Council of Ministers of the People.